PREFAŢĂ

Cititorul (cel atent, cu siguranţă) va observa uşor că producţiile antologate mai jos (şi care încearcă să refacă, oprindu-se doar asupra momentelor mai importante şi exemplificându-le cu multă parcimonie, aventura de foc, nu ispititoare, a stilului românesc de la începuturi şi până prin preajma anului 1830) nu pot fi convocate sub un singur "semn". Sau, dacă vrem totuşi să descoperim acel "semn", el nu va fi, prin forţa lucrurilor, decât unul foarte general, "generic". Va observa apoi cititorul că datele particularizante ale acestor compuneri se organizează în "seturi" destul de bine precizate şi individualizate prin apartenenţa la nişte "coduri" ce pot fi definite şi care dirijează alcătuirea textului în ipostaza lui de discurs organizat în versuri. Despre aceste coduri guvernante în alcătuirea vechiului vers românesc aş vrea să spun câteva lucruri, pentru că solicitarea sugestiilor sistematizate în ele, în succesiune ori concomitent, şi lucrul potrivit prescripţiilor lor înseamnă, în fapt, istoria eforturilor depuse spre construirea genului.

Voi încerca, prin urmare, să descriu pe scurt şi să definesc preocupările pentru poezie şi "semnul/ semnele de grup" sub care aceste preocupări au tins să se concentreze. Datele care au susţinut constituirea primei tradiţii poetice în spaţiul românesc provin din depozitul, întru totul stimabil, al imnografiei bizantine. Cu o carieră lungă în literatura noastră veche (şi nu doar în cea de limbă slavonă, cum se crede, de vreme ce tonurile în care Dosoftei şi-a tipărit proloagele includ şi zeci de mici bijuterii poetice), imnul (vers religios, cu o avere impresionantă în Bizanţ, ascultând de nişte reguli descoperite cu dificultate de cercetătorii moderni) procură un început de-a dreptul spectaculos liricii româneşti în veşmânt slavon, căci Pripealele la toate praznicele Domnului şi ale Născătoarei de Dumnezeu şi ale tuturor cuvioşilor părinţi, pe care monahul Filothei le compunea către sfârşitul veacului al XIV-lea (erau destinate a însoţi "psalmii aleşi" ai bizantinului Vlemmidis), vor fi repede acceptate în Răsăritul ortodox, răspândite prin tipar şi oficializate prin introducerea lor în slujbă.

Lucrarea poeticii imnice (este adevărat, nu în stare pură, ci acceptând sugestii apusene şi "idei" din tradiţia psalmică) va dăinui o bună bucată de vreme. Ea va supraveghea, de pildă, primele încercări de aşezare a unor structuri ritmice în româneşte (explicaţia apariţiei acestora putând fi aflată în presiunea exercitată de textele la îndemână în slavonă şi greacă, abundent încărcate cu "organizări" ce ascultau de un ritm controlat savant), aşezări pe care cercetătorii le-au descoperit în pagini purtând semnăturile lui Coresi, Moxa ori Varlaam al Moldovei. Treptat însă, această poetică va fi expediată într-un depozit al deprinderilor desuete.

Într-un spaţiu care a început şi comunicat destul de liber cu Apusul (mă gândesc mai cu seamă la Ardeal, deşi "sclipiri" aflăm şi în celelalte Ţări Româneşti), beneficiind şi de luminile unei instrucţii dense, modelele poetice occidentale, elaborate sau doar sistematizate de Renaştere, îşi găsesc concretizări cu totul onorabile în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea. Şi ca să nu dezgrop un vechi subiect de dispută, pomenindu-l pe Nicolaus Olahus (cel ce-şi scrie poemele departe de ţară) sau pe alogenii Johannes Sommer sau Valentin Frank von Frankenstein, îl voi evoca totuşi pe necunoscutul autor de

la 1580, care deplânge (cutezând şi un izbutit "joc etimologic" - vezi în această antologie) într-un epitaf latinesc, moartea Zamfirei, fiică a lui Moise
Vodă şi dăruitoare a Mănăstirii Silvaşului, şi nu-l voi trece cu vederea pe Mihail Halici-fiul, autor al câtorva zeci de "carmina" în latineşte, dar şi
al unei "ode" în româneşte, consacrată lui Francisc Papai.

Către mijlocul veacului al XVII-lea, ba chiar mai înainte, cam de prin anii '30, în peisajul literar românesc, destul de puţin interesat, totuşi,
de discursul poetic (nu avem de ce să "înfrumuseţăm" o realitate; examinarea ei cu luciditate mi se pare a fi singura modalitate ce ajunge la măsura adevărată
a lucrurilor), se întâmplă ceva. Se înfiripă şi prinde contur un vădit apetit pentru vers, bănuind eu că gustului pentru stihuire pe care îl manifestă
"scriitorii" trebuie să-i fi corespuns şi un oareşicare interes din partea "consumatorilor de literatură" (câţi vor fi fost ei). Versurile în slavonă (din
ce în ce mai puţine pe măsură ce trecerea timpului agrava agonia slavonismului la noi), în română şi în greceşte care populează tipăriturile şi manuscrisele
în veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea ascultă vădit de nişte modele poetice filtrate dinspre Apusul Europei, la început pe o filieră polono-ucraineană,
apoi prin mijlociri greceşti, prin contacte nemediate în cele din urmă, în cadrul unui "comerţ" pe care literatura şi cultura română, tot mai deschise
spre relaţii profitabile, îl instituie acum. Şcolile şi academiile domneşti ridică - cu ajutorul unor dascăli străini şi autohtoni - retorica şi poetica
(amândouă de o limpede substanţă barocă) pe postamente de autoritate, impun versificarea (mai ales prin foarte cercetatul exerciţiu retoric al "translării"
discursului), educă treptat o nouă sensibilitate, formează gustul pentru poezie. Biblioteca românească de poezie achiziţionează acum "specii" care inaugurează
concomitent şi procesul de modernizare a scrisului românesc (Barocul aduce la noi sistemul de genuri pe care Renaşterea îl fixase definitiv în Apusul Europei):
stihurile heraldice, epigramele, panegiricele, cronicile ritmate, multele încercări de ritmare şi rimare a unor texte iniţial în proză (care, sub pana
lui Dosoftei, vor da şi Poemul cronologic ori întinsele secvenţe metrificate din Paraclisul Precistei, dar şi remarcabila Psaltire în versuri), versurile
curioase (variate şi surprinzătoare jocuri de condei, ajungând la mici momente de virtuozitate într-ale versificării).

Încântaţi de putinţele pe care le descoperă, versificatorii noştri dezleagă etimologia unor nume (în chipul lui Isidor din Sevilla), ca Udrişte
Năsturel, în Triodul Penticostar din 1649. Moda şi modelele poeziilor baroce vor stărui, în absenţa unui clasicism exigent şi restrictiv, destulă vreme
în literatura noastră. Ardelenii (Ion Budai-Deleanu, Vasile Aaron şi alţii) scriu în chipurile recomandate de poeticile baroce, "stihurile curioase" se
află între cele propuse în cartea despre Metrică a lui Zenovie Constantin Pop (Viena, 1803), ca şi în capitolul Pentru poezie al cărţii Băgări de seamă
asupra canoanelor gramaticeşti a lui Iordache Golescu, carte terminată cu siguranţă înainte de 1828. Toate tentativele cu ţintă teoretică de care am vorbit
mai sus (şi altele) merită mai multă atenţie din partea celor care se interesează de istoria versului românesc, pentru că ele (începând, cred, cu acele
"îndrumări" de factură hermeneutică pe care Dosoftei le furniza în 1673 cititorilor săi) au contribuit la redactarea documentelor de înscriere în modernitate
a literaturii române.

Ultimele decenii ale veacului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea vor aduce un spor evident în ambiţiile teoreticienilor şi o vădită

diversificare în planul experienţelor puse la cale de versificatori (cu năzuinţe tot mai insistente spre achiziţionarea unui statut mai înalt). Prin foarte
cercetatele filiere greceşti pătrund acum seturi de sugestii occidentale. Sigur că maniera în care se produce concretizarea acestor sugestii ar putea reprezenta
o temă de discuţie. Discuţia aceasta ar fi, însă, mult mai largă. Din această dezbatere necesară ar putea face parte, de pildă, aventura literară (asemănătoare,
în multe privinţe, cu ce se întâmplă şi poeţilor din generaţiile următoare) semnificativă a lui Ienăchiţă Văcărescu, făcătorul de versuri adânc şcolit
în stihul grecesc, îndrăgostit şi plin de "evlavie" pentru poezia neoclasică şi pentru tradiţiile canonizate de poeticile celor vechi (A cărţii a doao,
partea a patra, păntru poetică din Observaţii sau bagări de seamă asupra regulelor şi orânduelelor gramaticii româneşti din 1787 este pe deplin edificatoare
în acest sens), nevoit însă, atunci când scrie versuri, să ignore propriile-i recomandări şi, în absenţa unor experienţe concludente neexistente, să se
îndrepte (la fel ca Dosoftei, înainte cu un veac) şi spre modelele populare.

Într-o carte a sa (Despre poezie, 1987), Nicolae Manolescu spunea - trimiţând la Al. Piru, Poeţii Văcăreşti, Bucureşti, 1961 - că versificatorii
de după 1770 nu mai au conştiinţa vreunei tradiţii autohtone şi că de o istorie a poeziei româneşti se poate vorbi doar începând cu Ienăchiţă şi Alecu
Văcărescu, care fac tentative de a scrie poezie de dragoste, şi cu Matei Milu, autor al unor stihuri satirice. Nu cred că este chiar aşa, de vreme ce Ion
Budai-Deleanu, solidar - măcar cronologic - cu aceşti poeţi, vorbind într-unul dintre textele preparatorii la Ţiganiada de trebuinţa "unui gust nou pentru
poezie", ne lasă a înţelege că achiziţiile existente în versul românesc îi erau cât de cât cunoscute. Lui şi cred că şi altora. Îndemnul lui Budai-Deleanu
(şi ardeleanul nu a fost singurul care a meditat asupra rosturilor poeziei; să nu uităm că, în Moldova, Conachi prelucrează după Levizac un tratat de versificaţie
- Meşteşugul stihurilor româneşti) viza, cu siguranţă, diversificarea şi varietatea sub raport "genologic", într-un efort de racordare, şi nu ruperea de
înţelegerea tradiţională a conceptului de poezie. De altfel, "semnul" sub care evoluează "poeticul" în literatura română (şi nu numai) de după 1770-1780
nu se schimbă, poezia fiind înţeleasă în continuare ca meşteşug, "poeticul" identificându-se cu versificaţia. Depozitele oferite de retorică sunt scormonite
pe mai departe, "podoabele" fiind căutate spre a da formă concepţiei de care vorbeam. Ceva totuşi se modifică în "starea" poeziei româneşti spre sfârşitul
veacului al XVIII-lea şi începutul secolului următor, în raport cu codurile practicate înainte de autorii versurilor inaugurale sau ai cronicilor rimate.
Schimbarea cred că poate fi identificată nu pe un palier de profunzime (unde se plasează interpretarea actului literar), ci în inventarul de forme şi în
setul de criterii ce divizau selecţia tematică. Şi aceasta pentru că poeţii care scriu între 1770 şi 1830 (inşi cultivaţi, ce aderă la ideile Luminilor)
se nutresc în bună măsură din poezia europeană neoclasică (apărută şi după ce regulile drastice ale clasicismului, deloc iubitoare faţă de lirică, se tociseră),
cercetată direct ori prin intermediari greci (preferat fiind Athanasios Chirstopoulos). Ei cântă iubirea, o fac pe tonuri înalte, cu plânsete, oftaturi
şi vaiete (tonalitate care va împinge destule dintre aceste texte în categoria "cântecelor de lume", transportate de lăutari), dar nu sunt deloc insensibili
la prilejurile de evaluare morală ori chiar de apreciere socială ce li se oferă şi în care nu ezită să se implice. Scriind stihuri ce mustesc de "localisme",

împodobite cu icoane balcanice, aceşti poeţi (Ienăchiţă Văcărescu, îndeosebi, dar şi Conachi şi alţii) trag cu ochiul (cum ziceam şi mai sus) spre inventarele
folclorice, de unde iau cu împrumut modele prozodice.

Aceste prefaceri aparent mărunte, petrecute - repet - sub un "semn de grup" încă rezistent, vor pregăti calea acceptării sugestiilor romantice,
indiciu sigur al definitivării actelor de modernizare a discursului poetic românesc.

DAN HORIA MAZILU